

NOTES PER A UNA TRADUCCIÓ CATALANA DEL
«DE PAENITENTIBUS»
DE PACIÀ DE BARCELONA

Àngel Anglada

L'ocasió d'aquestes línies és una recent traducció catalana de dues obres de Pacià, *Els Penitents* i *El Baptisme*, titulades en la traducció esmentada *De la Penitència* i *Del Baptisme*. Es tracta de: *St. Pacià de Barcelona: de la Penitència; del Baptisme. Traducció, versió i notes de Jaume Fàbregas i Baqué. Testimonis Litúrgics. Facultat de Teologia de Barcelona. Secció St. Pacià, 1981, 52 pp.*

El llibret que considerem amb molt de gust té una presentació excel·lent que convida a llegir-lo; a més, la impressió tipogràfica ajuda a fer de la lectura un plaer. Una introducció forneix al lector una primera notícia sobre la persona del bisbe i les seves obres. No hi manca fins i tot una menció de la tradició manuscrita.

El títol *Paraenesis ad Paenitentiam* (Exhortació a la Penitència) no és, però, l'original, sinó el canviat per Jean du Tillet en la seva *editio princeps* de l'any 1538. Pacià va emprar un sinònim de l'obra *De Lapsis* de Cebrià, que en bona part li va servir de model, inspirant-se no poc també en el *De Paenitentia* de Tertul·lià i fent d'ambdós títols un, digué *De Paenitentibus*, com llegim en el foli 39 r del manuscrit *Reginensis* 331. Aquest error ja havia estat advertit per R. Kauer¹ i J. Ph. W. Borleffs².

No sembla feliç l'expressió «Pacià segueix les regles de la prosa rítmica i acaba gairebé tots els períodes en un *cursus* apropiat». La prosa de Pacià

¹ *Studien zu Pacian: Zweiter. Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums im XIII. Bezirke in Wien*. 1902, p. 1 n. 1.

² *Zwei neue Schriften Pacians?: Mn VII (1939) p. 1 n. 1.*

no és rítmica, sino mètrica, com ho fa preveure el vers virgilià: *quos fama obscura recondit*³, invertit per Pacià en *quos fama recondit obscura*⁴ per a evitar un final d'hexàmetre i obtenir una clàusula 1γ.

El Rev. Fàbregas cita la frase més cèlebre del nostre bisbe, amb l'esmena indeguda, però, de Drepanius Florus, el diaca director de l'Escriptori de Lió a mitjans del segle IX. El text correcte emprà la construcció en datiu, no en nominatiu: *christiano mihi nomen est, catholico uero cognomen*. L'explicació del terme *catòlic* no és pas al·legòrica, si hom recorda que Pacià en fa una defensa fonamentada en l'etimologia del terme que com a tecnicisme gramatical significa unitat. En la tradició gramatical estoica el nom és marcat per una empremta material de l'objecte que designa, donant-nos-en directament la veritat. Per als estoics, i també per a Pacià, l'origen dels mots no és arbitrari, sinó que procedeix de la naturalesa mateixa de les coses. Pacià, per a no contravenir el principi estoic de «conformar-se amb la naturalesa», recorre a l'etimologia de «catòlic» a fi de trobar-ne el significat vertader.

Quant a la transmissió del text en són coneguts sis, de manuscrits: El *Reginensis 331*, al qual donem la sigla R, conservat a la Biblioteca Apostòlica Vaticana; el *Gratianopolitanus 262*, de la Bibliothèque Municipale de Grenoble i el *Parisinus 2182* de la Bibliothèque Nationale de Paris. A més d'aquests tres coneguts pel Rev. Fàbregas, n'hi ha dos que són extractes presos sobre el R: es tracta del *Lugdunensis 5804* de la Bibliothèque Municipale de Lió i el *Virtryensis 2* de la Bibliothèque Municipale de Vitry-le-François. Un sisè manuscrit, el *Vaticanus 6211*, conservat a la mateixa biblioteca que el *Reginensis 331*, del segle XVI, conté només el «Baptisme» i és una còpia de la *editio princeps*. Els dos manuscrits de Grenoble i París no presenten cap interès per a la constitució del text perquè depenen, el primer, del *Reginensis 331* i el segon del *Gratianopolitanus 262*. Mirem la traducció catalana d'alguns passatges del *De Paenitentibus*:

II, 2: «tota la disciplina de l'Església queda com anusada amb aquesta fibula» (*cum in hanc quasi fibulam totius ecclesiae disciplina notetur*). El mot «anusada» respon a *nodetur*, modificació que té el seu origen en una nota marginal de Jean du Tillet: *alias coarctetur*, explicant malament el *notetur* de R que no va entendre. Galesinus, en la seva edició de 1564, va escriure *nodetur* en lloc de *notetur*, quan aquest verb concorda, en can-

³ *Eneida* V, 502.

⁴ *Ep.* I, I, 3.

vi, amb el significat de «promptuari» que té *fibula* en el nostre text i no el de «sivella».

IV, 3: «L'Esperit Sant que és menyspreat de moltes maneres en el pecat» (*Depectus in multis spiritus sanctus*). El «que és menyspreat» tradueix *Despectus*, alteració arbitrària de Jean du Tillet, que no va saber veure que el *Depectus* de R és el participi del verb *depeciscor* i per això hi va afegir una *s* contrària al sentit. La traducció correcta és, doncs: «L'Esperit, que va condescendir en molts punts». Ja V. Noguera⁵ va tenir l'encert de traduir «consultado» i davant l'absurd de *despectus* va pensar fer-lo participi de *despicio* amb el sentit de «resolver examinando».

VI, 1: «Amb quins guanys rescabalaràs tantes pèrdues per a l'Església» (*Quibus emolumentis tota ecclesiae detrimenta pensabis*). Una lectura directa de R amb llum de raigs ultravioleta palesa una *a* gratada a *tota*; per tant, no és «tantes pèrdues», sinó «totes les pèrdues de l'Església». No hi cap pensar que aquesta *a* sigui motivada per la grafia *aecclesia*, que a R no hi surt mai, i això que *ecclesia* és emprat un sens fi de vegades

VI, 4: «el senyor t'espera, pots apaivagar-lo, si vols» (*spectaris a domino, potes illum placare, si uelis*). La traducció «t'espera» sembla ésser influïda per la correcció indeguda de Florus tres ratlles més amunt canviant *spectat* per *expectat*. El significat és: «el Senyor dirigeix els seus ulls vers tu». Atès el sentit de *possum* i que *uelis* és subjuntiu, sembla més correcta la traducció en potencial: «podries apaivagar-lo, si volguessis».

IX, 1: «N'hi havia per a llogar-hi cadires. Però us explicaré quelcom pitjor» (*Stomachum. Hoc erat. Sed uidete quid stultius.*). Les edicions no donen el text original de Pacià, que parla amb una exclamació, com del metge que descobreix clarament la causa de la malaltia i diu: «L'estómac. Era això. Però mireu quina ximpleria més gran». L'estómac era considerat en l'antiguitat com la seu dels sentiments de malhumor irracionals. És apropiada, doncs, l'exclamació com a motivada per una conducta tan delirant com fóra la del malalt que digués al metge que està malalt i afegís, però, que no vol guarir-se.

IX, 4-5: «l'ascendent de Maria confessà que ell era un desgraciat miserós. També el dominador del poble jueu, el rei de Babilònia...» (infe-

⁵ D. *Paciani Episcopi Barcionensis Opera quae extant*, Valencia 1780, p. 28. És citada NOGUERA V.D.; cal advertir que D (= *Divi*) es refereix a *Paciani* i no és nom de Noguera.

licem se, miserumque confessus est; Pater mariae, iudaei etiam dominator imperii, Rex ille babylonius...).

La puntuació de R, que és l'original de Pacià, uneix el dominador del poble jueu amb l'ascendent de Maria. El començament del paràgraf contravenint la puntuació assenyalada desfà la unitat del text, el qual evidentment es refereix al rei David, com ho diuen els atributs «ascendent de Maria» i «rei dels jueus».

IX, 5: «mastega palla d'herba» (pallentium ruminator herbarum). L'expressió és virgiliansa⁶, que no implica, naturalment, que Pacià la repetís en el mateix sentit. De fet el comentarista Servius entengué que el color pàl·lid de les herbes era degut a la masticació. No sembla, però, que en el nostre cas assenyalí una manera de ser de les herbes, sinó més aviat l'efecte de l'afebliment de l'home que les menja, circumstància molt adient a un pecador penedit i penitent. La traducció és, doncs: «mastega les pàl·lides herbes». En aquest sentit *pallentes* té una tradició literària testimoniada per Persi⁷ que el concorda com a adjectiu dels mals costums que destrueixen la salut del ser humà.

X, 1: «atrossegat cues de seda» (serico fluere). L'expressió llatina correspon a la idea de fluïdesa de la seda, que s'esmuny en tocar-la. És senzillament una manera de dir que portaven vestits de seda, luxe impropí de qui ha de fer penitència.

X, 3: «Obreu, creieu així, mentre us romanguí la vida» (Sic agite. sic credite. Quando uiuetis.). El text correcte amb la puntuació de R, que és la reproduïda, precisant-la però amb l'interrogant final en lloc de l'admiració (uiuetis?). La traducció és: «Porteu-vos així. Seguiu aquestes creences. Quan viureu?».

Convé recordar que la traducció de Mn. Riber, en la qual descansa en part la del Rev. Fàbregas, és gairebé un calc de la de V. Noguera: tant, que quan aquest dóna un text equivocat, Riber el reproduceix exactament en la seva versió⁸.

És digne de lloança l'esforç del Rev. J. Fàbregas perquè el poble català vagi coneixent les figures històriques de l'Església en una traducció com aquesta, assequible a tots.

⁶ Egl. VI, 54.

⁷ Sat. V, 15.

⁸ Veg. A. ANGLADA. «La edición de las obras de San Paciano encomendada a V. Noguera por Josef Climent Mayans y la Ilustración», *Simposio Internacional en el Bicentenario de la muerte de Gregorio Mayans*, Ayuntamiento de Oliva, 1982, 1, pp. 299-302.